

geometrik sayılar teorisiyle cebirin onun cebir diliyle yeniden yazılabileceğini göstermiş, bu sonuç daha sonra özellikle Ke-
recî'nin elinde cebirin ilerlemesine ilham kaynağı olmuştur.

Eserleri. 1. Risâle fi'n-nisbe (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1502/5; Leningrad Or. Institut, nr. A 585; Paris Biblioth que Nationale, nr. 2467/16). *Risâle fi'ş-şekl min emri'n-nisbe* (Berlin Staatsbibliothek, nr. 6009) ve *Ris le fi'l-müşkil mine'n-nisbe* (Bibliothèque Nationale, nr. 2457/39; Tahran Sipehs l r Medresesi Ktp., nr. 597) adlarıyla da bilinir; oran-orantı teorisi üzerinedir. **2. Kit b fi sittetin ve işrine şeklen mine'l-mak leti'l- l  min  klidis elleti l  yaht c  min řey' minh  ile'l-hulf.** İbn 'n-Ned m'in zikrettiği eser,  klid'in *Elementler*'inin birinci kitabındaki yirmi altı teoremin ispatında "olmayana ergi" (reductio ad absurdum) yöntemine gerek duyulmadığı hakkındadır. **3. Tefsir 'l-mak leti'l- řire min Kit bi  klidis** (Biblioth que Nationale, nr. 2457/39). Öklid'in *Elementler*'inin irrasyonel sayıların hendesi tahlili olan onuncu kitabı üzerine kaleme alınmış bir şerhtir. **4. şerhu'l-mak leti'l-h mise min Kit bi  klidis.**  klid'in *Elementler*'inin hendesi sayılar teorisinden bahseden beşinci kitabının şerhi olup İbnü'n-Ned m tarafından zikredilmiştir. **5. şerhu Kit b fi'l-küre ve'l- řt v ne.** Ömer Hayy m'ın bahsettiği bu alışma, Archimedes'in *Kit b fi'l-küre ve'l- řt v ne*'sinin ikinci kitabının dördüncü öncülü üzerinedir; birkaç varaklık bir bölümü Leiden Universit tsbibliothek'te bulunan esere (Sezgin, V, 130) K h  bir şerh yazmıştır (Leiden Universit tsbibliothek, nr. 991). **6. Mak le fi ma'rifeti's-semt li-eyyi s a eradte ve fi eyyi mevzi' eradte** (TSMK, III. Ahmed, nr. 3342/3). Azimutun (güney açısı) tesbitiyle alakalıdır. **7. Tahriru Kit bi M n -l vus fi eşk li'l-küre ve'l- řt v ne.** Menelaos'un küreler ve silindirler hakkındaki eserinin ikinci makalesinin onuncu şekline kadar yapılan bir tahrirdir. Aslı kayıp olan M h n 'nin tahririni Eb 'l-Fazl Ahmed b. Eb  Sa d el-Herev  geçirmiş ve tamamlamıştır (Leiden, Or., nr. 399/2). Ancak Nasirüddin-i T s , kendi tahririnde M h n  ile Herev 'nin katkılarını faydasız olarak nitelendirip İbn Irak'ın aynı eser üzerindeki çalışmasını kullanmıştır. **8. Risâle fi  r di'l-kev kib.** İbnü'n-Ned m ve İbnü'l-Kift  tarafından zikredilmiştir. M h n  ayrıca parabolün alanıyla ilgili bir çalışmasında, pa-

rabol n alanını uzun bir yol kullanarak Archimedes'den farklı bir şekilde hesaplayan S bit b. Kurre'nin yöntemini dik-kate alarak daha kısa bir çözüm vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Ned m, *el-Fihrist* (Tecd d), s. 325, 331;  mer Hayy m, *Res 'il 'l-Hayy m el-cebriyye* (nşr. Rüşdi R şid – Ahmed Cebb r), Halep 1981, s. 1-2, 90-91; İbnü'l-Kift , *İhb r 'l-ulem *, s. 186-187; *Keşf 'z-zun n*, I, 138; D. E. Smith, *History of Mathematics*, New York 1953, II, 680-684; Sezgin, *GAS*, V, 130, 260-262; VI, 155-156; VII, 404; Yvonne Dold-Samplonius, "al-M h n ", *DSB*, IX, 21-22; a.m.f., "al-M h n ", *Encyclopedia of the History of Science, Technology and Medicine in Non-Western Cultures* (ed. H. Selin), Dordrecht 1997, s. 544-545; Eb 'l-K sim Kurb n , *Zindegin me-i Riy zid n n-ı Deure-i İsl mi*, Tahran 1365 řs., s. 431-435; *Encyclopedia of the History of Arabic Science* (ed. Roshdi Rashed), London 1996, II, 354, 355, 357, 426, 485-486; A. Anboub , "L'alg bre arabe aux Ire et X^e si cles. Aperu g n ral", *MTJA*, II/1 (1978), s. 79; J. Sesiano, "Muħammad b. 'Isı al-M h n ", *EP* (İng.), VII, 405.

İHSAN FAZLIOĞLU

MAHB B 'I-KULÛB

(محبوب القلوب)

Ali şir Nev 'n in
( . 906/1501)

dinî, tasavvufi ve edebi mahiyetteki
ahl k kitabı.

905 (1500) yılında ağatay Türkçesi'yle yazılmıştır. Nev  giriş bölümünde kendi ilmi, siyasi ve içtimai tecrübelerinden kısaca bahsederek dostlarına, özellikle toplumdaki çeşitli iř ve meslek sahiplerine halka hizmet yolunda yararlanacakları ümidiyle bilgi ve tecrübe birikimini aktar-

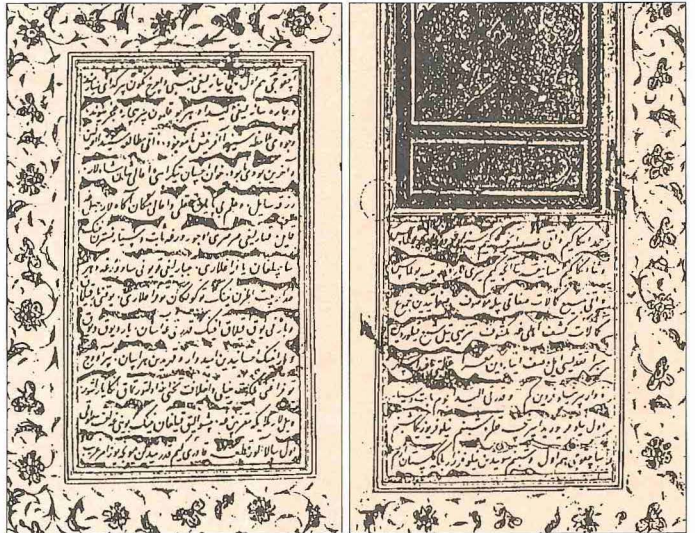
mak istediğini, eserinin g n llerde beğenileceğini umduğu için ona *Mahb b 'l-kulûb* (gönüllerin sevgilisi) adını verdiğini belirtmektedir.

Eser bir giriş,   bölüm (kısım) ve h ti-me mahiyetinde kısa bir m n c ttan olmaktadır. "Yaratılmışların (insanlar) Halleri, Fiilleri ve Sözlerinin Keyfiyeti" başlıklı ilk bölüm kırk fasıl halinde düzenlenmiş olup müellifin  dil olan ve olmayan sultanlarla diğer devlet adamları, kolluk kuvvetleri; şeyh lisl m, kadılar, fakihler, müderrisler, tabipler, şairler, k tipler, öğretmenler, imamlar, müezzinler, v izler, h fızlar, kıssacılar, ehl-i n c m, ticaret ehli, çiftçiler, yetimler vb. himayeye muhtaç kesimler, yüzsüz dilenciler, şeyhler, dervişler, ayyaşlar, şarkıcılar, dansilar gibi çeşitli meslek ve zanaat erbabıyla toplumsal tabakalar, zümreler üzerindeki gözlemleri ve tesbitleri yanında ideal bir düzen için uygulanmasını gerekli gördüğü kuralları içermektedir.

"Güzel Fiiller ve irkin Huylar" başlığını taşıyan ikinci bölüm tövbe, zühd, tevekkül, kanaat, sabır, tevazu ve edep, zikir, teveccüh (m siv dan uzaklaşıp Allah'a yönelme), rız  ve aşk konularının geleneksel Sünnî ahl k ve tasavvuf telakkisi çerçevesinde işlendiği on babdan olmaktadır. Her konuda, faziletleriyle tanınmış bir İslâm büyüğünün hayatından örnek hik yeler aktarılmaktadır. Nev  bu kısımda en geniş yeri ayırdığı aşkı avam aşkı, havas aşkı ve siddiklar aşkı şeklinde  e ayrır. Bunların en yüksek derecesi, enbiyâ-i m rsel n ve mel ke-i mukarreb n mertebesine yükselen siddikların aşkıdır.

"Güzel Fiillerin Neticesi ve Kötü Huyların Alaklığı" başlıklı  c nc  bölüm "ten-

Mahb b 'l-kulûb' n ilk iki sayfası
(Paris Biblioth que Nationale, nr. 747)

bih" adıyla kısa pasajlar halinde işlenmiş olup çok yeme, çok konuşma, bencilik ve kendini beğenme, itidalsizlik, ihsan, şehâvet ve himmet, kerem ve fütüvvet, mürüvvet, vefa ve hayâ, hilim, dostluk, siyaset âdâbı, fâsık âlimlerin zararları, mal, dünya ve nefis, güzel söz ve konuşma âdâbı, sultanlarla ilişkilerin âdâbı, doğru yolda gitmenin faydası, içkinin zararları, gençlik ve yaşlılık, kâmil mürşidin önemi, seferin yararları, beden ve ruh sağlığını korumanın yolları gibi pek çok konuda pratik bilgiler, öğütler ve kurallar içeren hikmetli sözlerden oluşmaktadır. Eserde genellikle secili bir üslûp hâkimdir.

Mahbûbü'l-kulûb'un altısı Türkiye kütüphanelerinde olmak üzere (İÜ Ktp., TY, nr. 4149, 5757; Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 251, 252, Esad Efendi, nr. 1700; DTCF Ktp., Muzaffer Özak, nr. I/226) yirmi altı nüshası tesbit edilmiştir. Bunların en eskisi 961 (1554) yılında istinsah edilen, Paris Bibliothèque Nationale'de kayıtlı nüshadır (nr. 747, yazmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. *Mahbûbü'l-kulûb* [nşr. Zuhâl Kargı Ölmez], s. 8-16). İstanbul (1289), Buhara (1907), Taşkent ve Moskova'da (1948) basılan eserin ilk ilmî neşri, *Vozlyublenniy serdets: 'Ali-Şîr Nevâi' Mahbûbü'l-kulûb* adıyla Andrey Nikolaevič Kononov tarafından gerçekleştirilmiştir (Moskova - Leningrad 1948). Ağâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevâi* başlıklı dört ciltlik seri çalışmasının son cildinde çoğu birinci bölümden olmak üzere eserin bazı kısımlarını Latin harfleriyle yayımlamıştır (*Divanlar ile Hamse Dışındaki Eserler*, s. 227-276). Zuhâl Kargı Ölmez, *Mahbûbü'l-kulûb (İnceleme-Metin-Sözlük)* adlı doktora çalışmasında eserin edisyon kritiğini yapmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Şîr Nevâi, *Mahbûbü'l-kulûb: İnceleme-Metin-Sözlük* (haz. Zuhâl Kargı Ölmez, doktora tezi, 1993), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ahmet Bican Ercilasun, "Ali Şîr Nevâi'nin Mahbûbu'l-kulûb'unda Devlet Anlayışı", *XVI. Milletlerarası Altaistik Kongresi Bildirileri*, Ankara 1979, s. 103-112; A. Zeki Velidi Togan, "Ali Şîr", *İA*, I, 355.

MUSTAFA ÇAĞRICI

MAHCÛB, Abdullah b. İbrâhim

(bk. MİRĞANİ, Abdullah b. İbrâhim).

MAHCÛR

(bk. HACİR).

MÂHÇE

(bk. ALEM).

MAHDAR

(bk. MAHZAR).

MAHDÛM-i CİHÂNİYÂN

(bk. CELÂLEDDİN HÜSEYİN el-BUHÂRÎ).

MAHDÛM el-MEHÂİMÎ

(bk. MEHÂİMÎ).

MAHDUMKULU

(bk. MAHTUMKULU).

MAHDÛMÜLMÜLK

(مخدوم الملک)

(ö. 990/1582)

Hindistan'da

Sûrîler ve Bâbürlüler döneminde şeyhülislâmlik yapan âlim.

Asıl adı Abdullah olup soyunu ensardan Medinelî bir aileye dayandıran bir sülâleye mensuptur. Dedesi, XVI. yüzyıl başlarında Sultan İskender-i Lüdî zamanında kurulan Sultanpür'a yerleştiği için Sultanpürî nisbesiyle de anılır. Mahdûmülmülk İslâmî ilimlerdeki eğitimini Sultanpür'da tamamladı ve burada Arapça öğrendi. Telif ettiği *İşmetü'l-enbiyâ*² ve *Şerhu Şemâ'ili'n-nebî* (Tirmizî'nin *Şemâil*'ine şerh) gibi kitapları döneminin yaygın olarak okunan eserleri arasındaydı. *İşmetü'l-enbiyâ*'nın Bâbü Şah'ın oğlu Kâmrân Mirza'ya ithaf edilmiş olması onun Bâbürlü sarayı ile yakınlık kurduğunu göstermektedir. Esasen Mahdûmülmülk unvanının da kendisine Hümâyûn tarafından verildiği söylenir. Hümâyûn'un Hindistan'dan çıkarılmasından (1540) sonra Sûrîler hânedanının kurucusu Şîr Şah Sûr'dan saygı görmüş ve oğlu İslâm Şah Sûr döneminde şeyhülislâmliğe tayin edilmiştir. Çağdaşı müelliflerden Şeyh Mübârek Nâgavri ve oğlu Ebü'l-Fazl el-Allâmî, Mahdûmülmülk'ü münafıklıkla itham ederken Abdülkâdir el-Bedâûnî onu tasavvuf düşmanı olarak suçlamıştır. Bedâûnî'nin verdiği bilgiler Mahdûmülmülk'ün tâvîzsiz bir Sünnî olduğunu, özel-

likle bid'atlara karşı yoğun bir mücadele verdiğini, bu hususta bazı kişileri sorguya çektiğini ve bazı tarikat mensupları ile müellifleri şiddetle cezalandırdığını göstermektedir. Mahdûmülmülk'ün bu yetkiyi kendisine güvenen İslâm Şah'tan aldığı anlaşılmaktadır.

Kurnaz ve hesabını bilen bir kişi olarak tanınan Mahdûmülmülk varlığı olmasına rağmen dinî-malî sorumluluklarını yerine getirmemekle itham edilmiş, bu yüzden Hümâyûn'un vefatından sonra Lahor Valisi Muhammed Han Sîstânî tarafından serveti elinden alınmışsa da daha sonra Ekber Şah zamanında yeniden şeyhülislâmlik makamına getirilmiştir. Mahdûmülmülk bu görevleri sırasında Hanefî fikhî esaslarına göre verdiği fetvalarıyla tanınmıştır. Nitekim döneminde hac yolunun çok sıkıntılı olduğu gerekçesiyle hacca gitmenin zorunlu sayılmadığı yönündeki fetvası kaynaklarda zikredilmektedir. Bu fetvada, deniz yoluyla hacca gidecek olanların pasaportlarına Portekizliler'in Meryem ve İsâ tasvirlerini mühür olarak vurdukları belirtilerek bunun putperestlik alâmeti sayılması dönemin zihniyetini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Ekber Şah'ın dinî görüşlerindeki değişiklik sebebiyle Mahdûmülmülk'ün Ekber ile arası açıldı. Ekber onu diğer bazı din âlimleriyle birlikte Hicaz'a sürdü (988/1580), ayrıca malları müsaderede edildi. Ekber'in din anlayışından dolayı Doğu Hindistan'da bazı isyanlar ortaya çıkınca Mahdûmülmülk Hindistan'a dönmek üzere yola çıktı ve Ahmedâbâd'a ulaştığında vefat etti. Bedâûnî kendisini Ekber Şah'ın öldürttüğünü kaydetmektedir.

Kaynaklarda, Mahdûmülmülk'ün yukarıda belirtilenlerden başka *Minhâcü'd-dîn* (siyerle ilgili) ve *Hâşîye 'alâ Şerhi Molla* (Molla Câm'nin İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye*'sine yazdığı şerhe hâşîye) adlı iki eserinden daha bahsedilmektedir. Onun iki talebesi Gâzî Sadreddin Lâhûrî ve Mevlânâ İlâhâbâd Sultânî de din âlimleri arasında yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Fazl el-Allâmî, *Ekbernâme*, Kalküta 1873-87, II, 47; Abdülkâdir el-Bedâûnî, *Müntehabü't-tevârih*, Kalküta 1865-69, I, 46; II, 198-199, 203-204, 210, 279; III, 70-73; a.m.f., *Ne-câtü'r-reşîd* (nşr. S. M. Hak), Lahor 1972, s. 82-83; *Mecma'u'l-efkâr* (nşr. I. H. Siddiqui), Patna 1993, s. 22-25; Abdülbârî, "İşmetü'l-enbiyâ", *Khuda Bakhs Library Journal*, sy. 2, Patna 1978; M. Hidayet Husain - [B. Lawrence], "Makhdûm al-Mulk", *EP*² (İng.), VI, 131.

İQTIDAR HUSAIN SIDDIQUI